

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Aydın FURAN

Bir kuruma bağlı değildir.

aydinfuran@gmail.com

0000-0002-8663-8114

10.56387/ahbvedebiyat.1695118

Gönderim Tarihi: 08.05.2025

Kabul Tarihi: 02.08.2025

Alıntı: FURAN, A. (2025). "Eski Dönem Türk Kültüründeki Zamanı Yönetme Bilincine *Divanu Lügati't Türk* Perspektifinden Bakış". *AHBVÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (13), 1-12.

Eski Dönem Türk Kültüründeki Zamanı Yönetme Bilincine *Divanu Lügati't Türk* Perspektifinden Bakış

ÖZ: "Zaman" asırlardır insanların zihnini fazlasıyla meşgul etmiş bir fenomendir. İnsanlar tarih boyunca eylemleriyle akıp giden ve durdurulması mümkün olmayan zaman arasında bir denge yakalama çabası içinde olmuşlardır. Tarihî süreç içinde bu insani çaba, bazı araştırmacılar tarafından disiplinli bir bilinç hâline getirilmiştir. Bu bağlamda 19. asırda zaman ve üretim ilişkisi çerçevesinde zamanı yöneterek üretimi artırmayı amaçlayan bazı uygulamalar ile 20. asır ve sonrasındaki evrede zamanı yönetme konusunda yapılan pek çok sistematik çalışma dikkat çekmektedir. Bu makalede zamanı yönetme, zamanı etkin kullanma konusunda yukarıda bahsedilen evrelerin çok öncesindeki dönemlerde Türk kültüründe zamanı yönetmeye ilişkin bir bilincin var olup olmadığı konusunda bazı verilere ulaşarak eski dönem Türk kültüründe zamanı etkin kullanma bilincinin konumuna bir ölçüde ışık tutabilmek hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda Türk sözlü kültür döneminin anonim ürünleri olan toplumsal tecrübeleri doğrudan yansıtan ve *Divanu Lügati't Türk* sayesinde yazılı olarak güzüme kadar ulaşabilmiş atasözleri örneklem olarak ele alınmıştır. *Divanu Lügati't Türk*'ün öncelikli malzeme olduğu, zaman ve zaman yönetimine ilişkin çeşitli kaynakların da incelendiği metin merkezli bu çalışma, kaynak tarama yönteminin kullanıldığı nitel bir araştırmadır. Bu makalede 1985'te TDK Yayınları arasında çıkan Besim Atalay'ın çevirdiği "*Divanu Lügati't Türk Tercümesi*" isimli eserden istifade edilmiştir. Çalışma, zaman yönetimi konusunda çeşitli bilgilerin verildiği giriş bölümünün ardından Kaşgarlı Mahmut ve DLT hakkında muhtelif bilgilerin verildiği "*Kaşgarlı Mahmut ve Divanu Lügati't Türk*" ana başlığı ile DLT'de zamanı yönetmeyle ilgili olduğu kabul edilebilecek atasözlerinin verdikleri mesajlara göre tasnif edildiği beş alt başlıktan oluşan "*Divanu Lügati't Türk'te Yer Alan Atasözlerinin Zamanı Yönetmeye Dair Verdiği Mesaja Göre Tasnifi*" şeklindeki diğer bir ana başlıktan oluşmaktadır. Sonuç kısmında ise makalede incelenen atasözleri vasıtasıyla günümüzden yaklaşık on asır evvel kendi dönem şartlarına uygun bir zaman yönetimi bilincinin Türk kültüründe mevcut olduğunun tespit edildiği ve incelenen atasözlerinin DLT'de kayda alınmalarından çok daha önceki evrelerde üretildikleri gerçeğinden hareketle bu on asırlık sürenin öncesinde de söz konusu bilincin var olduğunun anlaşıldığı ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Divanu Lügati't Türk*, Kaşgarlı Mahmut, Atasözleri, Zaman, Zaman yönetimi.

A Look at the Awareness of Time Management in Old Turkish Culture from the Perspective of *Divanu Lügati't Türk*

ABSTRACT: "Time" is a phenomenon that has occupied people's minds for centuries. Throughout history, people have tried to achieve a balance between their actions and the flow of time that cannot be stopped. That effort has been transformed into a disciplined consciousness by some researchers in the course of time. In this context, some practices aimed at increasing production by managing time within the framework of the relationship between time and production in the 19th century and many systematic studies on time management in the 20th century and later attract attention. The present article is intended to shed some light on the state of the consciousness of using time effectively in ancient Turkish culture by reaching some data on whether there was a consciousness about managing time and using time effectively in Turkish culture in the periods long before the stages mentioned above. Having survived to the present day in written form thanks to *Divanu Lügati't Türk*, the proverbs that are anonymous products of the Turkish oral culture period, directly reflecting social experiences, are taken as reference for this very reason in the article. This text-centred study, in which *Divanu Lügati't Türk* is the primary material and various sources on time and time management are examined, is a qualitative research using the source scanning method. In this article, the work titled "*Divânü Lügâtî't Türk Tercümesi*" translated by Besim Atalay, published by TDK Publications in 1985 is used. The study consists of the main title of "*Kashgarli Mahmut and Divanu Lügati't Türk*", in which various information about time management is given after the introductory section, and another main title of "*Classification of Proverbs in Divanu Lügati't Türk According to Their Messages About Time Management*". In the conclusion part of the article, it is stated that it has been determined through the proverbs examined in the article that a time management consciousness appropriate to the conditions of its period existed in Turkish culture approximately ten centuries before the present time. Based on the fact that the proverbs examined were produced in much earlier stages in Turkish social life than they were recorded in DLT, it is understood that this consciousness existed before that ten-century-long period, too.

Keywords: *Divanu Lügati't-Türk*, Kashgarli Mahmut, Proverbs, Time, Time Management.

MAKALE BİLGİLERİ / INFORMATION	
Makale Türü Type of Article	Araştırma Makalesi Research Article
Yazarların Katkı Düzeyi Contribution Level of Authors	Birinci Yazar: %100 First Author: %100
Etik Kurul Onayı Ethics Committee Approval	Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur. The study does not require ethics committee approval.
Finansal Destek Financial Support	Çalışmada finansal destek alınmamıştır. The study received no financial support.
Çıkar Çatışması Conflict of Interest	Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır. There are no potential conflicts of interest in the study.
Yapay Zekâ Kullanımı Use of Generative AI	Çalışmada yapay zekâ kullanılmamıştır. Artificial intelligence was not used in the study.
Değerlendirme Review	İki dış hakem, çift taraflı kör hakemlik. Two external referees, double blind.
Benzerlik Taraması Similarity Screening	Dergipark, intihal.net üzerinden yapılmıştır. The screening was done through Dergipark, intihal.net.
Etik Beyan Ethical Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. It is declared that scientific and ethical principles were complied with during the preparation of this study and that all the studies are mentioned in the bibliography.
Etik İhlal Bildirimi Ethical Violation Report	ahbvedebiyatdergisi@hbv.edu.tr
Telif Hakkı ve Lisans Copyright and License	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.

Giriş

“Zaman” kelimesi Türkçeye Arapçadan geçmiş olup bir işin, bir oluşun içinde geçtiği geçeceği veya geçmekte olduğu süre, hengâm, vakit anlamlarına gelmektedir (URL-1). Zaman kavramı, eski çağlardan beri zihinleri fazlasıyla meşgul eden bir fenomen olmuştur. Bu meşguliyet kimi zaman özel bir çabayla örülmüş felsefi veya bilimsel bir edimken kimi zaman da hayatın olağan seyri içerisindeki tecrübelerden doğan çıkarımlardan ibaret olmuştur. Antik Çağ’dan son döneme kadar filozofların ve bilim adamlarının zaman kavramına ilişkin fikirleri çeşitlilik arz etmiştir. Örneğin Anaksimandros, Empedokles, Herakleitos, Platon, Aristoteles, Augustinus, Thomas Aquinas, Hegel, Bergson, Heidegger, Quentin Smith, McTaggart gibi kişilere bakıldığında zaman kavramını kendilerine göre yorumladıkları ve zamanın öznellik-nesnellik, lineerlik- döngüsellik, tanrısallık-insanilik, kiplilik-kipsizlik durumlarından bahsettikleri görülmektedir (Oktav-Taslaman, 2017: 720-737). Fizik biliminde ölçülebilen en hassas nicelikler arasında kabul edilen zamanın gök cisimlerinin hareketleri referans alınmak suretiyle nicel olarak ay ve güneş takvimleri aracılığıyla ifade edildiği bilinmektedir (URL-2). Bu ölçüm neticesinde sene, ay, hafta, gün, saat, dakika, saniye gibi çeşitli alt nicel değer birimleri üretilmiştir. Söz konusu nicel değerler, zamanın ölçülebilir olan nesnel yönünü ifade ederken kişilerin psikolojik algılarına bağlı şekilde oluşan zaman algıları da zamanın öznel yönünü ifade etmektedir. Bu bağlamda zamanın ölçülüp gözlenebilen ve çeşitli nicel değerlerle ifade edilen kişilerin ortak kabulünü belirten yönü için “objektif zaman”, zamanın bireysel durumlara bağlı psikolojik algılar içeren yönü için ise “sübjektif zaman” kavramları kullanılmaktadır (URL-3). Bu iki kavramın arasındaki ilgiye bakıldığında herkes için eşit birimde ilerlemekte olan zaman niceliğinin insanın kontrolü dışında kendi dinamizmi içinde ilerlemesinin öznel planda insanın zaman ile bir mücadeleye girişmesi sonucunu doğurduğu görülmektedir (Adair, 2003; Akatay, 2003: 283). Bu mücadelede zaman, bazı durumlarda kişiler için psikolojik bir baskı ögesi hatta varoluşsal bir sorun hâline dahi gelmiştir. Zamanın bu baskısı karşısında insanlar bu yükten bir ölçüde kurtulabilmek maksadıyla- zamanın akışına müdahale etmek mümkün olmadığından- zaman içinde cereyan eden olaylara yön vererek verimli çalışma yöntemini geliştirmişlerdir (Josephs, 1996: 8; Scoot, 1997; Atmaca, 2006: 11). Bu çaba, süreç içinde konuyla ilgilenen araştırmacılar tarafından geliştirilen bireysel veya örgütsel ölçekteki eylemlerin yerine getirilmesinde kullanılan çeşitli yöntemleri içeren ve “zaman yönetimi” olarak adlandırılan bir disiplin hâline getirilmiştir.

“Zaman yönetimi” kavramının sadece bir tane tanımı yoktur; ancak araştırmacıların genel olarak Lakein (1973) tarafından yapılan tanıma gönderme yaptıkları görülmektedir. Lakein’in tanımında zaman yönetimi; ihtiyaç ve hedefleri belirlemek bu ihtiyaç ve hedeflere ulaşmak için gereken görevleri önceliklendirip planlamak (Claessens vd., 2007: 256-262) şeklinde ifade edilmiştir; ancak Lakein bu tanımı geliştirmeden önce de zaman yönetimi konusunda tarihî bir sürecin işlediği açıktır. Örneğin zamanın nasıl yönetilmesi gerektiği konusunun 1950’li ve 1960’lı yıllarda Drucker, McCay gibi bazı yazarlar tarafından irdelenmesi ve bunun sonucunda iş yaşamında zamana bağlı bazı sorunların nasıl ele alınacağına ilişkin birtakım yöntemlerin geliştirilmesi, bu tarihî sürecin önemli merhalelerindendir. Bunun yanında zaman yönetimi, 1950’lerden yaklaşık yüz sene önce gerçekleşen Sanayi Devrimi dönemine uzanan bir birikime de sahiptir. İngiltere ve Batı Avrupa’da başlayıp sonrasında ABD’yi saran Sanayi Devrimi’yle beraber ortaya çıkan birim zamandaki birim üretim

miktarını artırma eğilimi, araştırmacıları bu konu hakkında çalışmalar yapmaya yöneltmiştir. Bu çalışmalardan ilk akla gelenler ise 1856-1915 seneleri arasında ABD’de yaşamış bir makine mühendisi olan Frederick Winslow Taylor’ın fabrika emekçilerine uyguladığı “zaman etüdü” çalışmalarıdır. Bunlar iş, hareket ve zaman bileşenleri arasındaki oranların ölçülmesiyle üretimde verimi artırmayı hedefleyen faaliyetler şeklinde gerçekleştirilmiştir (Dale, 1999: 63-78; URL-4). Taylor’ın söz konusu uygulamaları, zaman yönetimi açısından oldukça önem arz eden çalışmalar olarak dikkat çekmektedir. Taylor’dan sonra Gilbreth’ler, Henry Laurence Gantt, Clarence Bertrand Thompson, Harrington Emerson, Henry Robinson Towne, Carl Georg Barth gibi kişilerin de örgütsel ölçekte üretim verimliliğini artırmayı hedeflediği zaman temelli uygulamalar (Kayra, 2024), zaman yönetimi alanına katkılar yapmış diğer önemli çalışmalardır. Kısacası zaman yönetimi, Sanayi Devrimi dönemi, 1950’li 1960’lı yıllar, 1970’ler ve sonrasındaki dönemlerde çeşitli aşamalardan geçerek şekillenip sistematik disiplin hâlini almış bir alandır.

Uzun bir sürecin sonunda olgunlaştığı anlaşılan hakkında birçok kitap yayımlanan ve günümüzde; Pomodoro tekniği, Eisenhower tekniği, Kanban tekniği, hızlı planlama yöntemi, Pareto prensibi, yüz altmış sekiz saat tekniği, kafein şekerlemesi yöntemi, Parkinson tekniği gibi yöntem ve tekniklerin yanında daha pek çok yöntem ve tekniği barındıran zaman yönetiminin genel hatlarıyla; yapılacak iş ile ilgili hedefleri iyi belirlenmek; işleri en önemli olandan az önemli olana doğru bir sıra ile yapmak; uygun tempo yakalandığında iş bitene kadar araya başka iş almamak; bir işin en kısa zamanda, en az çabayla nasıl yapılacağını öğrenmek; nihai hedeflere ulaşmada önemsiz etkinliklere “hayır” diyebilmek (Mackenzie, 1986: 15; Ray, 1992: 6; Smith, 1998: 24; Bahar, 2005: 70; Demirel-Savucu, 2005) şeklinde özetlendiği görülmektedir. Sıralanan bu zaman yönetimi ilkelerine bakıldığında bu ilkeler üretilmeden önce “Türk kültüründe zamanı yönetme, zamanı etkin kullanma konusunda bir bilinç var mıydı?” sorusu ister istemez akla gelmektedir. Bu soruya cevap arama maksadıyla yazılan bu makalede söz konusu sorunun cevabını bulabilmek ve eski dönem Türk kültüründen zamanı etkin kullanabilmek adına çıkarılabilecek bazı ipuçlarını da yakalamak ana amacı teşkil etmiştir. Bu hedef istikametinde ilerleyebilmek için Türk dünyasına ilişkin gerek sözel gerekse sözel olmayan birçok gösterge aracılığıyla 11. asırdaki Türk dünyasının yaşayışı, dünya bilgisi, dünyaya bakışı gibi pek çok konuda bilgi elde etme imkânı sağlayan (Yaylagül, 2009: 697) DLT’de yer alan atasözleri örneklem olarak seçilmiştir; çünkü atasözleri yazılı kayıt altına alınmalarının çok öncesinde milletlerin birincil sözlü kültür (Ong, 2020: 23) dönemlerinde üretilmiş anonim ürünlerdir ve toplumsal tecrübeleri doğrudan yansıtmaya gücüne sahiptirler. Bu sebeple çalışmada konuya ilişkin veri elde edebilmek maksadıyla Türk milletinin eski dönemdeki toplumsal birikimine ışık tutan önemli ürünler olan DLT’de yer alan atasözleri ele alınmıştır.

1. Divanu Lüğati’t Türk ve Kaşgarlı Mahmut

DLT¹, 11. asır Türk kültürünün ve etnografyasının en eski ve temel kaynaklarından (Asker R-Asker L., 2008: 32). Eserin yazarı, Türkistan coğrafyasında Ceyhun nehrinin doğu bölgelerinde hüküm süren Karahanlı Devleti döneminde yaşamış ve bugün Kırgızistan sınırları içerisinde yer alan Isık-Köl yakınlarındaki Barsgan kasabasından olan “Kâşgarî” diye de bilinen Kaşgarlı Hüseyin

¹ “*Dîvânü Lüğâtî’t Türk*” isimli eser, makalede DLT şeklindeki kısaltmayla kullanılmıştır.

oğlu Mahmut'tur (Kaçalın, 2008: 536). Günümüz Türkiye'sinde genellikle Kaşgarlı Mahmut olarak anılmakta olan yazarın DLT içinde lehçe kıyaslamaları yaparken 11 boyunda konuşulan lehçeleri tercih etmesi ve bunlar arasından da Çigilceyi ön planda tutması, ayrıca baba tarafından da Barsganlı olması gibi sebeplerle kendisinin Çigil boyuna mensup olabileceği düşünülmektedir (Banguoğlu, 1958: 109). Tahir Nejat Gencan'ın *Homeros, Sokrat, Eflatun gibi filozofların yüceliklerine ermiş; Yunus, Mevlâna, Dede Korkut gibi çağdan çağa yenileşen nitelikleriyle önümüze çıkacak bir ulu kişi* (1972/1: 192), Zeynep Korkmaz'ın *11. asırda yaşamış bir Türk bilgini, gelmiş geçmiş dilcilerin en büyüğü sayılabilecek bir Türk dilcisi* (1995: 254) olarak tanımladığı Kaşgarlı Mahmut'un bininci doğum yıl dönümü kabul edilen 2008 senesi, UNESCO tarafından Kaşgarlı Mahmut yılı ilan edilmiştir (Akalin, 2008: 481). Ayrıca yazılışının dokuz yüz ellinci senesi olması münasebetiyle DLT, UNESCO 42. Genel Konferansı İdari ve Mali İşler (APX) Komisyonu tarafından 2024-2025 UNESCO Anma ve Kutlama Yıl Dönümleri Programına dâhil edilmiştir (URL-5).

Kaşgarlı Mahmut'un içerik ve misyon yönünden çok özel bir eseri olan DLT, 11. asırda İslam dünyasında etkileri fazlasıyla görülmeye başlayan Türklerin kendilerini Araplara ve diğer Müslüman halklara daha iyi tanıtabilmeleri maksadıyla yazılmıştır. DLT'nin yazılış tarihi hakkında çeşitli görüşler mevcut olsa da genel kanaat Kaşgarlı Mahmut'un bu eseri 1072-1074 yılları arasında tamamladığı şeklindedir. Eldeki tek nüsha olan İstanbul Millet Kütüphanesindeki nüshanın son sayfasında verilen bilgi de Kaşgarlı Mahmut'un bu eseri 1072-1074 yılları arasında yazdığını teyit etmektedir (URL-6). Eserin İstanbul'a kim tarafından ne zaman getirildiği tam olarak bilinmemekle beraber Meşrutiyet Dönemi'nin son yılları ile Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında yaşamış bir memur olan Ali Emîrî Efendi tarafından İstanbul Beyazıt Camii yanındaki Sahaflar Çarşısı sahaflarından Burhan Bey'in dükkanından 1915/1917 senesinde alındığı ve Ali Emîrî Efendi'nin elindeki eseri Kilisli Rıfat Efendi'ye göstermesiyle birlikte DLT'nin gün yüzüne çıkmaya başladığı anlatılmaktadır (Ercilasun, 2004: 322; Gençboyacı, 2008: 542-544).

Konu çeşitliliğiyle yazıldığı dönemdeki Türk insanının hayal gücü zenginliğinin en güzel örneği (Sakaoğlu, 1994: 34) olan DLT'ye bakılınca kitabın başlıca iki edebî diyalekt üzerine oturtulduğu göze çarpar. Bunlardan biri bugün hâlâ Kaşgar ve çevresinde yaşayan Doğu/ Hakaniye Türkçesi, diğeri de geniş bir edebiyat meydana getirmiş olan Oğuz Türkçesidir (Tevetoğlu vd., 1974: 391). Eserde genel olarak Karahanlı Türkçesi üzerinde durulmakla beraber Oğuzlara da genişçe yer verilmiştir. Türkçenin ilk sözlüğü olan bu kitap, zaman içinde yazılış nedenlerini fazlasıyla aşarak asırlar sonra bile Türkçe için, Türk tarihi ve Türk uygarlığı için eşsiz bir hazine hâline gelmiştir (Gencan, 1972/2: 309). DLT'ye bu denli değer verilmesi, Türk medeniyeti ve özel olarak da Türkçe için müstesna bir eser olarak anılması yersiz değildir; çünkü DLT sözlük olmasının beraberinde bir gramer kitabı; kişi, boy ve yer adları kaynağı; Türk tarihi, Türk coğrafyası, Türk mitolojisi, Türk folkloru ve Türk edebiyatı gibi birçok sahadan bilgiler içeren ansiklopedik bir çalışmadır. Bu ansiklopedik çalışmanın Araplara Türkçe öğretmek gibi bir amacı da olduğundan sadece madde başları Türkçe, maddelerin açıklama kısımları ise Arapça olacak şekilde düzenlenmiştir. Madde başı olan kelimelerin açıklaması yapılırken atasözü, deyim ve şiir örneklerine çokça yer verilmiş, yer yer konuyla ilgili bazı ayet ve hadislerden deliller de gösterilmiştir (Kaçalın, 1994: 9/447).

DLT’de açıklanan sözlerin daha anlaşılır hâle getirilmesi maksadıyla yararlanılan manzum metin örneklerinin büyük kısmı anonim halk edebiyatına ait kullanımlar şeklindedir (Akün, 2002: 25/13). Halk edebiyatı ürün ve terimleri açısından ele alındığında DLT’deki halk edebiyatı unsurlarının genel kabule göre: atasözleri, şiiirler, Şu Destanı, efsaneler, bilmece terimi, ninni terimi, fıkra terimi biçiminde yedi başlık altında sınıflandırıldığı görülmektedir (Sakaoğlu, 2008: 371). DLT’de atasözü yerine “sav” kelimesi kullanılmıştır. Anlatıma canlılık ve hareket kazandıran metaforlarla yüklü olan bu savlarda/atasözlerinde mesaj doğrudan değil de dolaylı yoldan verilmektedir (Yayla-gül, 2010: 121). Bazı araştırmacıların kimi deyimleri veya söz gruplarını da atasözü kabul etmelerinden dolayı eserde bulunan toplam atasözü sayısına ilişkin olarak birbirlerinden farklı sayılar zikredildiği bilinmektedir. Örneğin Abdülahad Nuri’nin eserindeki atasözleri sayısı 252, Brockelmann’da 264, Ali Ulvi Elöve’de 266, Necib Âsım’da 290, Ferit Birtek’te 291, Huzi-ahmed Mahmutov’da 319’dur (Kaya, 2002: 43; Atlı, 2019: 2277). Söz konusu atasözlerinden bir bölümü Türkiye Türkçesinde ve bölge ağızlarında bugün bile varlığını sürdürmektedir (Türkay, 1983: 39).

Bir yandan 11. yüzyıldaki Türk söz varlığının genişliğini ve çeşitliliğini ortaya koyan DLT diğer yandan da o dönemin insan ve toplum yaşamına, maddi ve manevi kültürüne dair dikkat çeken kayıtlar sunmaktadır (Aksan, 2008: 7). Özellikle DLT’deki atasözleri, ait olduğu dönem yaşayışının, Türk düşüncesinin, değer yargılarının özlü formülleri sayılabilecek bir çeşit sözlü yasalar olmalarının yanı sıra o günkü Türk toplumlarının yapısı ve niteliği hakkında da türlü bilgileri günümüze aktaran değerli belgeler olmaları yönüyle de ayrı bir öneme sahiptirler (Çiçekli, 1970: 261). Bu araştırma kapsamında incelenen DLT’deki atasözlerinin zamanı yönetmeye ilişkin mesajlarına göre beş başlık altında kümelendikleri tespit edilmiş ve ilgili örnekler bu beş alt başlık içinde gösterilmiştir.

2. Divanu Lügati’t Türk’te Yer Alan Atasözlerinin Zamanı Yönetmeye Dair Verdiği Mesaja Göre Tasnifi

Bu başlık altında DLT’nin ihtiva ettiği atasözleri, zaman yönetimine tesir edecek unsurlar göz önünde bulundurularak konuyla ilgili mecazlı söyleyişlerin de yorumlanmasıyla kişilerin zamanı etkin kullanmada referans alabileceği öğeler açısından tasnife tabi tutulmuştur. Ele alınan atasözleri yorumlandığında bu atasözlerinin zaman yönetimi açısından beş başlık altında gruplandığı görülmüştür. Söz konusu başlıklar şu şekildedir:

1. Zamanı İyi Yönetebilmek İçin Aceleci Olmamak Gereklidir
2. Zamanı İyi Yönetebilmek İçin Hedefe Uygun Ortam Şartları Gereklidir
3. Zamanı İyi Yönetebilmek İçin Yapılan İşe Odaklanmak Önemlidir
4. Zamanı İyi Yönetebilmede Metabolik Durumun Da Etkisi Vardır
5. Zamanı İyi Yönetebilmek İçin İşleri Tedricî Yapmak Gerekir

2.1. Zamanı İyi Yönetebilmek İçin Aceleci Olmamak Gerekir

DLT’deki bazı atasözlerinde “acelecilik” hâli, yapılacak işlerin tamamlanmasının ve hedeflenen noktaya ulaşılmasının önündeki büyük bir engel olarak görülmüştür. Aceleci olmamanın lüzumunun öğütlendiği ve aceleciliğin menfiliğinin dile getirildiği DLT’de yer alan atasözü kullanımları şöyledir:

*buşmasar boz kuş tutar, éwmeser ürünğ kuş tutar*² (II. 12)

“Sıkılmayan kişi boz kuş, acele etmeyen kişi beyaz kuş tutar.”³ şeklinde günümüz Türkçesine aktarılabilecek bu atasözünde sabırlı olmanın boz kuş/doğan tutmaya, acele etmemenin ise boz kuştan daha değerli bir kuş kabul edilen beyaz kuşu/doğanı tutmaya vesile olacağı ifade edilirken sabırlı olup aceleci olmadan güzel hedeflere ulaşılacağı imgesel olarak anlatılmış ve aceleci olmanın yapılan işlerde çok iyi neticeler alınacağı vurgulanmıştır.

éwek ewge tegmes (II.19).

“Aceleci evine varamaz.” şeklinde günümüz Türkçesine aktarılabilecek bu atasözünde aceleci olan kişinin evine varamaması şeklindeki ifadeyle aceleci kişilerin hedeflerine ulaşamayacakları söylenmiştir. Atasözünde kişi için çok müstesna bir mekânın ismi olan “ev” kelimesinin seçilmesiyle acele eden kişinin en hayati konularda olumsuz neticelerle karşılaşabileceği mecazlı olarak belirtilmiştir.

éwek sinğek sütge tüşür (II. 13).

“Aceleci sinek süte düşer.” şeklinde günümüz Türkçesine aktarılabilecek bu atasözünde acele eden sineğin süte düşerek boğulması durumuyla acele edip işlerin içinden çıkamayan kişiler arasında mantıksal bir bağ kurularak aceleci olmanın yapılan işlerin sağlıklı yürümesinin önünde engel oluşturduğu vurgulanmıştır.

esende éwek yok (I. 77).

“Selâmette acele yoktur.” şeklinde günümüz Türkçesine aktarılabilecek atasözünde acele olan yerde esenlik, mutluluk ve huzurun olmayacağı kesin ve kısa bir ifadeyle anlatılarak acele ve esenliğin birbirine tamamen ters iki durum olduğu açıkça belirtilmiştir.

2.2. Zamanı İyi Yönetebilmek İçin Hedefe Uygun Ortam Şartları Gereklidir

Hedeflere uygun ortam şartlarının hazır bulunuşu veya bu şartların tesis edilmiş olması, belirlenen hedeflerin gerçekleşmesi için önemli bir etmendir. DLT’de bu hususa temas edilen atasözü kullanımı şöyledir:

suw körmekinçe etük tartma (III. 426).

“Suyu görmeyince pabuç çıkarma, etek toplama.” şeklinde günümüz Türkçesine aktarılabilecek bu atasözünde ortam şartların hedeflerle uyum içinde olmasının lüzumu belirtilerek uygun zamanı beklemeden müsait olmayan koşullarda girişilecek işlerin olumsuz sonuçlar doğurabileceği ima edilmiş ve bu durumun zaman kaybına sebep olacağı dolaylı yoldan anlatılmıştır.

² Makalede kullanılan *Divanü Lügati’t Türk*’te yer alan tüm atasözleri, Besim Atalay’ın çevirdiği *Dîvânü Lugâti’t Türk Tercümesi* isimli kitabın Türk Dil Kurumu Yayınları arasında çıkan 1985 senesi baskısından alıntılanmıştır. İlgili atasözü alıntıları araç içinde cilt numarası ve sayfa numarası şeklinde belirtilmiştir.

³ Makale kapsamında DLT’den alınan atasözlerinin özgün hâlleri tırnak içinde ve eğik karakterle gösterilmiş, sonrasında günümüz Türkçesi ile ifade edilebilecek şekliyle açıklanmıştır.

2.3. Zamanı İyi Yönetebilmek İçin Yapılan İşe Odaklanmak Önemlidir

Yapılan işe odaklanıp önemsiz çeldiricilerle meşgul olmadan hedefe ilerlemek zamanı iyi yönetebilmek açısından gerekli bir durumdur. Yapılan ana işe odaklanmanın önemini vurgulayan DLT’de yer alan atasözü kullanımları şu şekildedir:

tokum yüzüp kudrukta bıçek sıma (I. 472-473).

“Deriyi yüzüp kuyrukta bıçağı kırma.” şeklinde günümüz Türkçesine aktarılabilecek bu atasözünde bir iş yapılırken son ana kadar dikkati diri tutmanın gerektiği vurgulanmıştır. Aynı zamanda bir işin zor kısmı tamamlandıktan sonra önemsenmeyen basit bir ayrıntının tüm süreci ifsat edebileceği temsili şekilde izah edilmiştir. Bu ifadeden yapılan iş tamamlanıncaya kadar odaklanma konusunda sorun yaşanırsa o işe ayrılan zamanın heba olabileceğini anlamak mümkündür.

yazıdaki süwlin edhergeli ewdeki takagu ıçgınma (I. 447).

yakadaki yalga galı eliğdeki ıçgınur (III. 307).

“Kırdaki sülünü ararken evdeki tavuğu kaçırma.” ve “Yakandakini yalarken elindeki gider.” şeklinde günümüz Türkçesine aktarılabilecek bu atasözlerinde tamahkârlığın ve açgözlülüğün kötülüğü vurgulanmaktadır. Bunun yanında söz konusu atasözlerinden elde edilen işe odaklanmanın gerekli olduğu ve meşgul olunan iş dışındaki çeldiricilerin asıl işin akışını bozarak olumsuz neticeler verebileceğinden zaman kaybı yaşanacağı sonucu çıkarılabilir.

2.4. Zamanı İyi Yönetebilmede Metabolik Durumun Etkisi Vardır

İnsanın fizyolojik gereksinimlerinden birisi de beslenmedir. Aç olmanın aceleciliğe ve dikkatsizliğe sebep olabileceği hususu DLT’de şöyle ifade edilmiştir:

aç éwek, tok tölek (I. 387).

“Aç kişi aceleci, tok kişi yavaş olur.” şeklinde günümüz Türkçesine aktarılabilecek bu atasözünde bedensel gereksinimlerden olan açlık ve tokluğun kişinin hareketlerinin hızına etki edeceğine dikkat çekilmiştir. Açlığın aceleciliğe tokluğun ise yavaşlığa sebep olması, yapılan işe ayrılan zaman miktarının metabolik durumla ilişkili olduğunu göstermektedir. Zaman planlaması yapılırken aç yahut tok olmanın göz önünde bulundurulmasının gereği bu atasözünden alınacak önemli bir mesajdır.

2.5. Zamanı İyi Yönetebilmek İçin İşleri Tedricî Yapmak Gereklidir

Bir işin mantıksal bir sıralama içinde basamak basamak, derece derece yapılmasını ifade eden tedricilik, zamanı etkin kullanmada dikkat edilmesi gereken mühim bir yöntemdir. DLT’de yer alan tedricilik konusundaki atasözü kullanımları şöyledir:

aş tatığı tuz yogrın yémes (III. 31).

“Yemeğe tad veren tuzdur ama tuz çanakla yenmez” şeklinde günümüz Türkçesine aktarılabilecek bu atasözünde yaşamda itidalli olmanın lüzumu vurgulanmış ve işlerde ani şekilde yapılan aşırı yüklenmelerin uygun bir yöntem olmadığı anlatılmıştır. Ayrıca bu atasözünden yapılan işlerde tedrici ilerlemenin önemli olduğu sonucuna ulaşmak da mümkündür.

birin birin minğ bolur, tama tama köl bolur (III. 360).

“Birer birer bin olur, damlaya damlaya göl olur.” şeklinde günümüz Türkçesine aktarılabilecek atasözünde az miktardaki bir değer yavaş yavaş, adım adım birikmesiyle ileride kıymetli bir birikime ulaşılacağı belirtilmiştir. Bu atasözünde hayatın tedricî ilerleyen bir program dahilinde aktığı temsili şekilde ifade edildiği görülmektedir.

bor bolmadhip sirke bolma (III. 121).

“Şarap olmadan sirke olma.” şeklinde günümüz Türkçesine aktarılabilecek atasözünde saygı ve hürmet duygusunun önemi vurgulanmakla beraber, bir işte ustalaşmak için geçirilmesi gereken evreler olduğu da anlatılmıştır. Bu atasözü aynı zamanda bir iş yapılırken belli bir sıranın takip edilmesinin lüzumunu gösteren bir formül niteliği de taşımaktadır. Bu başlık altında yer verilen üç atasözünün yorumlanmasıyla bu atasözlerinden zamanı yönetme konusunda çıkarılabilecek ortak mesaj, tedricî ilerlemenin zaman yönetiminde gerekli oluşudur.

Sonuç

Bu çalışmada, zaman yönetimi denildiğinde ilk akla gelen isimlerin başında olan ve yaptığı zaman yönetimi tanımı genel kabul gören Lakein’in söz konusu tanımında üzerinde durduğu “ihtiyaç ve hedeflerin belirlenmesinin gerekli olması” ile “yapılacak işlerin önceliklendirip planlanmasının gereği” ilkelerinin benzer şekilde DLT’deki atasözlerinde de yer aldığı anlaşılmıştır. Bahsi geçen ilkelerin DLT’de işlerin tedricî ve sıralı olarak yapılması ile ortam şartlarının hedeflerle uyumunun sağlanmasının öğütlendiği atasözlerinde kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca zaman yönetimi sahasındaki “ana iş bitene kadar araya başka iş almamak” ve “önemsiz etkinliklere hayır diyebilmek” şeklindeki iki ilkeye de DLT’deki atasözlerinde temas edildiği ve DLT’de bu ilkelerin yapılan “ana işe odaklanarak çeldirici olan bir başka işi yapmamak” gerektiğinin öğütlendiği atasözlerinde ifade edildiği belirlenmiştir. Bunun yanı sıra DLT’de bireyin metabolik durumunun iş ve zamana tesir edebileceği de açık durumla örneğiyle anlatılmıştır.

DLT’deki atasözlerinin verdiği mesajlardan hareketle zamanı etkin yönetebilmek için ilkeler oluşturmak istenirse şu beş temel ilkeyi sıralamak mümkündür:

1. Zamanı İyi Yönetebilmek İçin Aceleci Olmamak Gereklidir
2. Zamanı İyi Yönetebilmek İçin Hedefe Uygun Ortam Şartları Gereklidir
3. Zamanı İyi Yönetebilmek İçin Yapılan İşe Odaklanmak Önemlidir
4. Zamanı İyi Yönetebilmede Metabolik Durumun Da Etkisi Vardır
5. Zamanı İyi Yönetebilmek İçin İşleri Tedricî Yapmak Gereklidir

Bu ilkelere bakıldığında eski dönem Türk kültüründe var olan yetkin bir “zamanı yönetme bilinci” açıkça kendini göstermektedir.

2025 senesinden yaklaşık on asır önce yazılmış olan DLT’nin ihtiva ettiği atasözlerinin DLT’nin yazıldığı 1072-1074 senelerinden çok daha önce- birincil sözlü kültür döneminde- üretildiği muhakkaktır. Türk milletinin olağan yaşamı içinde edindiği tecrübelerle sözlü kültür döneminde

rettiđi bu anonim ürünlerin zamanı yönetme konusunda mühim mesajlar içerdiği, bu çalışmayla net olarak görülmüştür. Her ne kadar zaman yönetiminin sistematik bir hl alıp ticari bir boyut kazanması 20 ve 21. asırlarda gerçekleşmiş olsa da yaşadığımız devirden onlarca asır önce de insanların zaman yönetimi konusunda farkındalığa sahip olduğu Türk milleti özelinde DLT’de yer alan atasözleri aracılığıyla açık şekilde anlaşılmaktadır.

KAYNAKLAR

- ADAIR, J. (2003). *Etkili Zaman Yönetimi*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
- AKALIN, Ş. H. (2008). "Kâşgarlı Mahmud Bin Yaşında". *Türk Dili*, (683), 479-483.
- AKATAY, A. (2003). "Örgütlerde Zaman Yönetimi". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (10), 281-300.
- AKÜN, Ö. F. (2002). "Kâşgarlı Mahmud", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.25, 9-15.
- AKSAN, D. (2008). "Divan'da XI. Yüzyıl Türk Yaşamıyla İlgili Kayıtlar Üzerine". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C.5, (4), 7-12.
- ASKER, R. ve ASKER, L. (2008). "Kâşgarlı Mahmud ve 11. Yüzyıl Musukisi Üzerine". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C.8, (1), 31-34.
- ATALAY, B. (1985). *Kâşgarlı Mahmud Divanü Lûgat-it-Türk I-II-III (Çeviri)*. Ankara: TDK Yayınları.
- ATLI, S. (2019). "Dîvânü Lugât'it-Türk'teki Atasözleri Üzerine Yapılan Bir Çalışma: Abdülahad Nûrî ve Atalar Sözü". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.8, (3), 2243- 2279.
- ATMACA, A. (2006). *Zaman Nasıl Kullanılır*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- BAHAR, T. (2005). "Zaman Yönetimi". *Öneri Dergisi*, C.6, (23), 67-71.
- BANGUOĞLU, T. (1958). "Kâşgarî'den Notlar I: Uygurlar ve Uygurca Üzerine". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, C.6, 87-113.
- CLAESSENS, B. J; EERDE, W. vd. (2007). "A Review of the Time Management Literature". *Personnel Review*, C.36, (2), 255-276.
- ÇİÇEKLİ, A. (1970). *Kaşgarlı Mahmut Divan ü Lûgat-it Türk*. İstanbul: May Yayınları.
- DALE, E. (1999) *Yönetim Teorileri, Geçmiş ve Gelecek* (O. Akınhay, Çev.). Ankara: Öteki Yayınları.
- DEMİREL, E. T. ve SAVUCU, Y. (2005). "Yöneticiler Açısından Etkin Zaman Yönetimi Tekniklerinin Değerlendirilmesi". *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, C.4, (1), 112-118.
- ERCİLASUN, A. B. (2004). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- GENCAN, T. N. (1972/1) "Kâşgarlı Mahmud'un Öztürkçeciliği". *Türk Dili*, C. 26, (249), 192-195.
- GENCAN, T. N. (1972/2) "Divânü Lugât'it-Türk". *Türk Dili*, C. 26, (250), 304-309.
- GENÇBOYACI, M. (2008) "Ali Emîrî Efendi ve Divânü Lugât'it-Türk". *Türk Dili*, (683), 542-553.
- JOSEPHS, R. (1996). *Zaman Yönetimi* (Ö. Koşar, Çev.). İstanbul: Epsilon Yayınları.
- KAÇALIN, M. S. (1994). "Divanu Lugati't Türk". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (C.9), 446-449.
- KAÇALIN, M. S. (2008). "Divânü Lugât'it Türk Üzerine Birkaç Söz". *Türk Dili*, (683), 536-549.
- KAYA, M. (2002) "Dîvânü Lugât'it-Türk'ün Halkbilimi Açısından Önemi" *Folklor/Edebiyat*, C.7, (31), 39-49.
- KAYRA, F. (2024). "Taylor'dan Ötesi Bir Miras Olarak Bilimsel Yönetim Yaklaşımı: Derinlemesine Bir Bakış". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.19, (1), 73-109.
- KORKMAZ, Z. (1995). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*. Ankara: TDK Yayınları.
- MACKENZIE, R. (1986). *Zaman Tuzağı* (Y. Güneri, Çev.). İstanbul: İlgı Yayıncılık.

- OKTAV, C. ve TASLAMAM, O. C. (2017). "Felsefe Tarihinde Zaman Düşünceleri". *Kader*, C.15, (3), 718-742.
- ONG, W. J. (2020). *Sözlü ve Yazılı Kültür/Sözün Teknolojileşmesi*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- RAY, J. (1992). *Zaman Yönetimi*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- SAKAOĞLU, S. (1994). "Divanü Lugati't Türk ve Türk Halk Şiiri". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, C.39, (1991) 97-111.
- SAKAOĞLU, S. (2008). "Kâşgarlı Mahmud ve Divân'ı Üzerine". *Merhaba Akademik Sayfalar*, C.8, (23), 370-373.
- SCOOT, M. (1997). *Zaman Yönetimi* (A. Ç. Çelik, Çev.). İstanbul: Rota Yayın.
- SMITH, H. W. (1998). *Hayatı ve Zamanı Yönetmenin 10 Doğal Yasası* (A. Çelbiş, Çev.). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- TEVETOĞLU, F. vd. (1974). "Kâşgarlı Mahmut", *Türk Ansiklopedisi*, C.21, 390-392.
- TÜRKAY, K. (1983) "Kâşgarlı'dan Günümüze Gelen Atasözleri". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, C.28-29, (1980-1981), 39-42.
- URL-1: <https://sozluk.gov.tr> (Erişim tarihi: 10.06.2025)
- URL-2: <https://www.britannica.com/science/calendar/Time-determination-by-stars-Sun-and-Moon> (Erişim tarihi: 20.03.2024)
- URL-3: <https://www.britannica.com/topic/Albert-Einstein-on-Space-Time-1987141/Time> (Erişim tarihi: 25.03.2024)
- URL-4: <https://www.britannica.com/biography/Frederick-W-Taylor> (Erişim tarihi: 25.03.2024)
- URL-5: <https://www.unesco.org.tr/Home/AnnouncementDetail/6221> (Erişim tarihi: 11.06.2025)
- URL-6: <https://tdk.gov.tr/divanu-lugati-turk/kasgarli-mahmud-ve-divanu-lugati-turk/> (Erişim tarihi: 20.03.2024)
- YAYLAGÜL, Ö. (2009) "Göstergebilim Açısından Divânü Lugâti't-Türk". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.2, (6), 690-698.
- YAYLAGÜL, Ö. (2010) "Divânü Lugâti't-Türk'te Yer Alan Atasözlerindeki Metaforlar". *Millî Folklor*, (85), 112-121.